

เทศน์เช้า วันที่ ๑ พฤษภาคม ๒๕๕๔

พระอาจารย์สงบ มนสฺสนฺโต

ณ วัดป่าสันติพุทธาราม (วัดป่าเขาแดงใหญ่) ต.หนองกวาง อ.โพธาราม จ.ราชบุรี

ตั้งใจฟังธรรมนะ เวลาเราฟังธรรมะ เห็นใหม่ เวลาธรรมะ เวลาพ่อแม่สอนเป็นธรรมใหม่ ถ้าพ่อแม่สอนมีหลักการมันก็เป็นธรรม แต่ถ้าพ่อแม่สอนในทางที่ผิดละ พ่อแม่สอนลูกในทางที่ผิดได้ไหม ? ถ้าพ่อแม่ไม่เข้าใจ พ่อแม่ก็สอนในทางที่ผิดได้

คูสิ ลัทธิศาสนาต่าง ๆ เขาก็สอนตามลัทธิของเขา เวลาพุทธศาสนานะ เวลาเราว่าเราเป็นชาวพุทธ ๆ กัน ลูกเราตั้งแต่เล็กแต่น้อย เห็นใหม่ ชาวพุทธคืออะไร เมื่อก่อนศีล ๕ ท่องไม่ได้นะ ตอนนีเรามาฟื้นฟูกัน เพราะเด็กมีการศึกษาทางพุทธศาสนาขึ้น ทางพุทธศาสนา เห็นใหม่ ถ้าเรามีศาสนา จิตใจมันมีหลักมีเกณฑ์ ถ้าจิตใจมีหลักมีเกณฑ์ คูสิความร่มเย็นเป็นสุข ถ้าความร่มเย็นเป็นสุขเราพูดกันได้

เวลาเราอ้าง คูสิเวลาคนทำผิดเขาบอกว่า “มันเป็นเช่นนั้นเอง” นี่เขาพูดกันไป มันเช่นนั้นเพราะมันผิดไปแล้ว เวลาทำผิดก็อ้างศาสนา เวลาทำถูกต้อง ถูกต้องชอบธรรมแค่ไหน

เรามีศรัทธาความเชื่อนะ ถ้าเรามีศรัทธา “ศรัทธา” เรามีความเชื่อของเรา เราก็ทำบุญกุศลของเรา มีศรัทธาความเชื่อ เราเข้ามาคลุกคลีกับศาสนา คำว่า “คลุกคลี” เข้ามาคลุกคลี เข้ามาใกล้ชิดศาสนาแล้วได้ฟังธรรม แล้วฟังธรรมนี้ ความเชื่อทำให้เราศึกษา

เวลาธรรมขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าว่า “ศรัทธาเป็นอริยทรัพย์” ถ้าเราไม่มีศรัทธาความเชื่อสิ่งใดเลยนี้ชีวิตเรามีอะไร

คูสิผู้ที่มีการศึกษา เขาว่า “ไม่นับถือศาสนาใดเลย เพราะศาสนาเป็นเรื่องความมกมาย ศาสนาพิสูจน์ไม่ได้”...พิสูจน์ไม่ได้เพราะเขาไม่ได้พิสูจน์ใจ แต่ถ้าเขาจะพิสูจน์ขึ้นมาละ

ศรัทธาคือความเชื่อ ถ้าความเชื่อ เราปฏิบัติด้วยความเชื่อกัน ในปัจจุบันนี้เรามีความเชื่อใหม่ เรามีความเชื่อมั่นในพุทธศาสนา แล้วพระพุทธรูปศาสนาองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าสอนถึงที่สุดแห่งทุกข์ ทุกข์นี้พิสูจน์กันได้ เวลาทุกข์นี้ทุกคนพิสูจน์ได้ เวลาที่สุดแห่งทุกข์ เราจะพ้นจากทุกข์ไป

แต่เวลาปฏิบัติขึ้นมา เราเอาศรัทธามาปฏิบัติ พอเราปฏิบัติด้วยความศรัทธาของเรา มันไม่เป็นตามข้อเท็จจริง เห็นไหม ถ้าตามข้อเท็จจริงขึ้นมา เวลาปฏิบัติขึ้นมานี้เรามีสติ ถ้ามีสติขึ้นมา สติมันจะยับยั้งทุก ๆ อย่างได้ ยับยั้งความคิด ความรู้สึกของเรานี้ ความรู้สึก ความนึกคิดเราจะยับยั้งได้ เพราะสติมันยับยั้ง แต่เพราะมันขาดสติ แต่พอขาดสติ เราก็มารู้สึกว่าเรามีสติ เรามีสติเพราะเรานึกเอาเอง ใจ เรานึกว่าสติ แต่ข้อเท็จจริงในการระลึกถึงไม่มี ถ้าการระลึกถึงไม่มีมันก็ห้ามความรู้สึกนึกคิดนั้นไม่ได้

แต่ถ้าเรามีสติความรับรู้สัณณะ เวลาเมื่อสติ ความรู้สึกนั้นต้องหยุดได้ ถ้ามีสติ ความรู้สึกมันหยุดได้เลย แต่เพราะเราขาดสติ แต่เราว่าเรามีสติ เห็นไหม เพราะความเชื่อ ศรัทธาคือความเชื่อ พอเรามีสติแล้ว เรามีทุกอย่างแล้ว เพราะเราศึกษามาแล้ว เราศึกษาธรรมะของพระพุทธเจ้ามาหมดแล้ว เราทำตามความเชื่อของเรา ทำตามความศรัทธา ไม่ใช่ตามข้อเท็จจริง

ถ้าตามข้อเท็จจริง สติต้องเป็นสติ สมาธิต้องเป็นสมาธิ พอมีสติขึ้นมาสมาธิมันจะเกิดขึ้น พอสมาธิเกิดขึ้นจะเกิดปัญญาเกิดขึ้น ถ้าปัญญามันเกิดขึ้น มันเกิดปัญญาคือขึ้นมาได้อย่างไร

เวลาครูบาอาจารย์ของเรา เวลาพระปฏิบัตินะ เวลาเดินไปเดินมาด้วยความขาดสติ เวลาครูบาอาจารย์ท่านเห็นนะ ความเห็นเหมือนเราใจ เรานะ เรารักลูกเราไหม ถ้าลูกเราทำความผิดพลาดขึ้นไปเราจะดักเตือนลูกเราไหม นี่ครูบาอาจารย์ท่านเห็นลูกศิษย์ของท่านเวลาเดินไปเดินมาด้วยความเหม่อลอย ท่านบอกว่า “นี่ซากศพเดินได้”

เพราะมันขาดสติ เห็นไหม “ซากศพ” เพราะขาดสตินี้มันขาดทุก ๆ อย่างเลย เหมือนศพ ทั้ง ๆ ที่มีจิตอยู่นะ มีจิตอยู่ มีความรู้สึกรับรู้อยู่ แต่มันขาดสติ มันเหม่อลอย พอเหม่อลอยนี้เหมือนซากศพเดินได้ แล้วเราปฏิบัติกันมันเป็นอย่างนั้นไหม

เวลาเราปฏิบัติ เราปฏิบัติเอาแบบนะ “นี่เวลาเดินจงกรมก็เดินจงกรมกันแล้ว เดินจงกรมนั่งสมาธิแล้วทำไมเราไม่ได้ผลสักที่เราทำขึ้นมาเราทำตั้งนานแล้ว เห็นไหม ครูบาอาจารย์บอกว่า ‘การปฏิบัติแล้วจะมีความสุข ๆ’ ทุกข์มากเหลือเกิน”

หลวงตาท่านบอกนะ “สุนัขมันมี ๔ เท้านะ มันวิ่งไปดีกว่าเราอีก มันวิ่งไปวิ่งมา มันวิ่งทั้งวันเลย ยังมีอะไรไปปลุกเร้ามันจะวิ่งไปเลย” นี่มันมี ๔ เท้า เรามี ๒ เท้านะ เราเดินจงกรมนี่มีสติไหม ถ้ามีสตินะ มีสติอยู่ไหน มันมีการฝึกหัดนะ

“ดอกบัวเกิดจากโคลนตม” ทุกคนเกิดจากความฟุ้งซ่านนี้แหละ เกิดจากจิตที่มันหมักหมม ที่มันทุกข์ร้อนในหัวใจนี้แหละ แต่ก็ต้องคลี่คลายกัน การคลี่คลายกันทำให้สิ่งนี้มันเริ่มเจือจางลง แล้วถึงที่สุดความนึกคิดนี้มันหยุดได้ พอมันหยุดได้นั้นคือสมาธิสมาธิอะไร สมาธิคือจิตมันหยุดนิ่ง สิ่งที่เกิดขึ้นที่เร็วที่สุดคือความคิด เคลื่อนที่ได้เร็วกว่าแสง สิ่งที่เกิดขึ้นที่เร็วที่สุดแล้วให้มันหยุดนิ่งได้มันจะมีพลังงานของมันมาก

แต่เวลาบอกว่า “เราปฏิบัติกันแล้ว มันปฏิบัติมา ๒ ชั่วโมง ๓ ชั่วโมงแล้วมันก็ไม่รู้จะทำอย่างไรต่อ มันซื้อบ๊อง จะว่าเป็นสมาธิก็ไม่ใช่ จะบอกว่าเป็นความฟุ้งซ่านก็ไม่ใช่ มันหยุดเฉย ๆ หยุดแบบไม่รู้อะไรนะ มันทำอะไรก็ไม่ถูก เดินหน้าก็ไม่ได้ ถอยหลังก็ไม่ใช่ แล้วมันทำอย่างไรต่อไป” เห็นไหม เพราะการทำด้วยความคุ้นชิน

หลวงตาท่านจะเตือนลูกศิษย์มากกว่า ความคุ้นเคยกัน ความคุ้นชิน มันจะทำให้เราอนใจ การอนใจอันนั้น นิสติมันขาดไปแล้ว ความพร้อมของใจมันขาดไปแล้ว

แต่ถ้าเราตื่นตัวตลอดเวลา เห็นไหม “อ้าว ! ตื่นตัวมันก็ไม่เป็นสมาธิสิ”...ตื่นตัวด้วยความมีสมาธิ

“น้ำนิ่งแต่ไหลอยู่” น้ำนิ่ง เห็นไหม คูติน้ำทะเลมันหมุนเวียนตลอด กระแสน้ำอุ่น กระแสน้ำเย็น มันเปลี่ยนแปลงให้เกิดแพลงก์ตอน เกิดอาหารในทะเล ความเปลี่ยนแปลงของทะเล มันหมุนเวียนของมันตลอดเวลา นี่เรารู้ว่ามันมีการเปลี่ยนแปลงไหม

นี่ก็เหมือนกัน ถ้าจิตใจมันมีความรู้สึกลอย สติมันชัดเจนอยู่ แต่มันมีความสงบ สงบโดยสติ พร้อมมันถึงมีพลังงานไหม สมาธิมันถึงมีพลังงานของมัน ถ้ามีพลังงานของมัน มันทำสิ่งใดขึ้นมาจะเป็นประโยชน์กับมัน เห็นไหม มันตื่นตัวตลอดเวลา การตื่นตัวของเรา บอก “ตื่นตัว ๆ” เราเข้าใจกันเองว่า การเปลว พลังเปลว การอับเฉา การยอมจำนน นั่นเป็นสมาธิ คือการไม่รู้อะไรคือเป็นสมาธิ

พอการรับรู้ “นั่นไม่ใช่สมาธินะ มันตื่นตัวนะ มันตื่น”...การตื่นตัวนั้นแหละคือสมาธิ แล้วสมาธิในการตื่นตัว “น้ำนิ่งแต่ไหลอยู่” มันมีพลังงานของมัน มันมีกำลังของมัน เห็นไหม นี่พอมีกำลังของมัน ด้วยปัญญา ปัญญาด้วยสมาธิรองรับ มันจะเกิดโลกุตตรปัญญา ปัญญาที่ถอดถอนปัญญาที่เป็นประโยชน์กับเรา

ไฉ่ตอนนีปัญหาที่มันเกิดขึ้น ปัญหาศึกษารวมขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าก็ ศึกษาด้วยสัญญา ศึกษาด้วยการจำมา พอศึกษาด้วยสัญญา มันมีกิเลสเราในหัวใจใช่ไหม มี อวิชชาในพลังงาน พลังงานไม่ใช่ความคิด ความคิดเกิดจากพลังงาน พลังงานคือตัวภพ ตัวภพคือ ตัวกิเลส คือตัวอวิชชา แล้วมันเอาความคิด ความคิดคือขันธ ขันธคือเปลือก เอาขันธนั้นไปศึกษา ธรรมชาติของพระพุทธเจ้า

แล้วไฉ่กิเลส ไฉ่อวิชชา ไฉ่ตัวพลังงาน... “นิพพานจะมีจริงหรือเปล่า สมาธิก็เป็นแบบนี้ ทำ สมาธิแล้วก็ไม่มีปัญหา ปัญหาคือชำระกิเลส” มันพุ่งชานของมันไป มันจินตนาการของมันไปนะ

ถ้ามีสติ เห็นไหม ปัญญาอบรมสมาธิ ความคิดนี้แหละ ความคิดที่มันคิดเรื่องจินตนาการ “นิพพานจะมีหรือเปล่า สมาธิมันจะเป็นอย่างไร ทุกอย่าง...” แล้วเราตั้งสตินะ ตั้งสติไล่ความคิด เข้ามา คิด...คิดทำไม ความคิดมันออกมาจากไหน ? ความคิดนี้มันเกิดจากพลังงาน ความคิดเกิดจาก จิต ไม่ใช่จิต แล้วถ้ามีสติปัญญาไล่ความคิดเข้ามาความคิดมันก็หยุด พอความคิดมันหยุด หยุดแล้ว มันเหลืออะไร ? ความคิดหยุดมันก็เหลือพลังงาน ถ้าพลังงานเหลือก็คิด พอมีสติขึ้นมา ความคิดมัน หยุดมันก็เหลือพลังงาน

พอมีพลังงาน นี่ไง “จิตเดิมแท้นี้ผ่องใส จิตเดิมแท้หมองไปด้วยอุปกิเลส” จิตเดิมแท้นี้ผ่อง ใส ถ้าจิตเดิมแท้นี้อวิชชามันครอบงำอยู่ ไม่รู้สึกตัวมันอยู่ มันก็เสวยอารมณ์ มันก็คิดตามสติปัญญา ของมันไป แต่ถ้ามีสติปัญญา เห็นไหม มีปัญญาอบรมสมาธิเข้ามา มันก็ปล่อยเข้ามา ปล่อยเข้ามา การหยุดนั้นล่ะคือการปล่อย แต่เรายังไม่เห็นพลังงานเพราะมันเพ่งหัด ฝึกหัดใจ

บอกว่า “น้ำ...นี่จอกแหม่นมันบังน้ำไว้ พอเราแหวกจอกแหม่นออกเราก็เห็นน้ำ เราแหวก ความคิดออกเราก็เห็นจิต”...เออ ! เราแหวกความคิดออกเราเห็นจิต แล้วจิตทำอะไรต่อไปล่ะ ? อ้าว ! เห็นน้ำแล้ว น้ำทำไม เห็นน้ำแล้วก็ยกเลิก จอกแหม่นมันก็ปิดน้ำไว้

นี่ก็เหมือนกัน พอสติตามความคิด ความคิดมันหยุด หยุดแล้วเหลืออะไรล่ะ “อ้าว ! แล้ว แหวกจอกแหม่นก็ต้องเห็นน้ำสิ แล้วแหวกจอกแหม่นทำไมไม่เห็นน้ำล่ะ ?” จิตเดิมแท้นี้ผ่องใส ผ่อง ใสแบบน้ำ แล้วน้ำนี้มันคืออะไร ? น้ำก็คืออวิชชาใจ น้ำก็คือกิเลสใจ

กิเลสอย่างหยาบ กิเลสอย่างกลาง กิเลสอย่างละเอียด กิเลสอย่างหยาบ ๆ เราเห็นไหม คุณีเรา มีความฟุ้งซ่าน เรามีความโทสะ โมหะ นี่กิเลสอย่างหยาบ ๆ กิเลสมันเกิดจากความคิด มันหยาบ ๆ

ทั้งนั้น แต่เนื้เวลากิเลสอย่างกลางละ กิเลสอย่างกลางก็ปฏิบัติกันอยู่เนื้ ศรัทธาความเชื่อเนื้ละ กำลังสมบุกสมบันกันอยู่เนื้ เวลามันพ่องไสละ พ่องไสก็กิเลสอย่างละเอียดใจ กิเลสอย่างละเอียดคือตัวมันใจ

ในเมื่อมันเป็นกิเลสแต่ต้น มันก็เป็นกิเลสตลอดไป แต่ถ้ามันดับกิเลส มันชำระกิเลสมาแต่บั้นปลาย มันก็ชำระเข้าไปสู่ต้นนั้นละ เป็นโศคาบัน เป็นสกิทา เป็นอนาคา พอเป็นอนาคาก็เข้าไปเห็นจิตเดิมแท้ พอจิตเดิมแท้ จะไปทำจิตเดิมแท้อย่างไรให้มันสิ้นกระบวนการของมันไป

นี่ใจ ศรัทธาคือศรัทธาณะ ถ้าเราปฏิบัติด้วยศรัทธา ตอนนี้เรามีศรัทธาเชื่อมั่นกันมาก แล้วเพราะด้วยศรัทธาของเรา พอเราปฏิบัติไปแล้วกิเลสมันก็เข้ามาต่อต้าน เห็นไหม เวลาบอกว่า “ปฏิบัติธรรมแล้วทุกข์แล้วยาก ธรรมะทำไมมันทุกข์ขนาดนี้”...ธรรมะไม่เคยให้ทุกข์ใคร

“ผู้ใดปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ธรรมะย่อมคุ้มครอง” ใครปฏิบัติถือศีล มีศีลมีสัตย์ในหัวใจ คนที่จะมารังควานเขาก็เกรงใจคนที่มศีลมีสัตย์ ถ้าเราถือศีลถือสัตย์ขึ้นมาเขาจะเกรงใจ “ผู้ใดปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ธรรมะย่อมคุ้มครอง” เราปฏิบัติตั้งสติของเรา เราทำความสงบของใจของเราขึ้นมา ถ้ามันมีเหตุมีผลของมันโดยข้อเท็จจริงของมัน มันต้องสงบแน่นอน เห็นไหม ธรรมะจะคุ้มครองเรา คุ้มครองที่ไหน ? คุ้มครองที่มีความสุข

แล้วถ้ามีใครเข้าไปถึงสัมมาสมาธิ ใครจิตเข้าไปถึงความสงบแล้ว มันจะตื่นตื่น มันเป็นความมหัศจรรย์ ดุสิตินคำที่ไม่มีขายในท้องตลาด สัมมาสมาธิที่ไม่มีขายในวัฏฏะนี้ แล้วเราสามารถฟื้นฟูของเราขึ้นมา เราสามารถสร้างของเราขึ้นมา เราสามารถมีสมบัติ ถ้าจิตใครสงบเข้าไปแล้วมันจะมีความมหัศจรรย์ มันจะจำความรู้สึกอันนั้นได้แม่นยำมาก ความรู้สึกอันนั้นมันจะฝังคาใจอันนี้ตลอดไป น้ทรัพย์ภายใน ถ้าใครทำจิตสงบเข้ามาแล้วมันจะมีคุณค่าของมัน

เราหาทรัพย์ภายนอกกัน หากิตติศัพท์ หากิตติคุณ น้โลกธรรม ๘ มีลาภเสื่อมลาภ มียศเสื่อมยศ ให้เขาสรรเสริญนิทานกันอยู่นั้นแหละ แต่ถ้ามันเป็นจริงของเรานะ ใครจะนิทาน ใครจะว่าร้ายอย่างไรก็แล้วแต่ จิตของเราเป็นอย่างนี้ จิตเราเป็นอย่างนี้ เรารู้ของเรา แล้วจิตอย่างนี้จะคุยกับครูบาอาจารย์ ครูที่ประพฤติปฏิบัติ มันจะคุยภาษาเดียวกัน

ถ้าจิตอย่างนี้ไปพูดกับคนไม่รู้เรื่องนะ “อู๊ย ! ผิดแล้วนะ ออกนอกทางแล้วนะ ไปไหนก็ไม่รู้ นะ ปัญญา มันก็ไม่เกิดนะ”...เดี๋ยวมั้ม ไอ้เขาก็ไม่รู้ ดันไปคุยกับเขา

แต่ถ้าเราไปคุยกับครูบาอาจารย์ของเราที่เป็นจริงขึ้นมา ท่านจะยกของเราขึ้นมา “ถูกต้อง ก้าวเดินต่อไป พัฒนามันขึ้นไป ก้าวเดินขึ้นสู่ที่ความดีงามของมันขึ้นไป พัฒนาของมันขึ้นไป” ครูบาอาจารย์ของเราต้องผ่านกระบวนการมาทั้งหมด ครูบาอาจารย์เราท่านเห็นของท่านแล้ว ท่านจะชี้นำเราได้หมดละ ถ้าชี้นำเราไม่ได้ จะเป็นครูบาอาจารย์เราได้อย่างไร เพราะเราปฏิบัติไปแล้วเราต้องรู้

ทางวิชาการเราศึกษาทันทันที การปฏิบัติก็ถึงทันทันที ทันทันทีต้องจิตที่มันยกระดับขึ้นจะทันทันทีหมดละ แล้วทันทันทีจะรู้ความจริงเข้าไปเรื่อย รู้ความจริงเข้าไปเรื่อย เห็นไหม ศรัทธาคือความเชื่อ เรามีความเชื่อมั่นแล้ว เราปฏิบัติของเราแล้วเราต้องค้นคว้า ไม่ใช่ให้ความเชื่อนั้นบังตาเรา อย่าให้ศรัทธานั้นบังตา ศรัทธาคือศรัทธา แต่ความจริงมันเป็นอีกเรื่องหนึ่ง ความจริงต้องรู้ความจริงให้มันเป็นตามข้อเท็จจริงนั้น

ศรัทธาดีมาก ศรัทธา อริยทรัพย์จึงเราเข้ามาให้เรามาค้นคว้ากันอยู่นี้ แต่เวลาเราค้นคว้าแล้วเราอย่าปักใจเชื่อสิ่งใด อย่าเอาศรัทธามาบังหน้าเรา แล้วเราปฏิบัติตามความเป็นจริงนั้น จะทุกข์จะยาก ทุกข์ยากเพราะเราจะดับทุกข์

เวลาเราเหยียบหนาม เวลาเราจะบ่งหนามเราเจ็บทั้งนั้นนะ เวลาเราเหยียบหนาม เหยียบอะไรขึ้นมา เราจะบ่งออกจากเท้าเรานะ เจ็บทั้งนั้นนะ ไม่เจ็บมันออกไม่ได้ นี่ก็เหมือนกัน ทุกข์มันเป็นความจริง ถ้าเราไม่แก้มัน เราจะพ้นจากทุกข์ได้อย่างไร แล้วบอกว่าจะไม่ให้ทุกข์เลย มันจะลอยมาจากฟ้าหรือ มรรคผลจะลอยมาจากฟ้า เอามาจากไหนละ

แต่นี้มันทุกข์ ทุกข์ก็รู้ ทุกข์ก็ทำ แล้วเดี๋ยวมันจะรู้เองว่าเวลามันปล่อยวางแล้วมันดับ แล้วมันดับอย่างไร พระพุทธเจ้าสอนอย่างไร สองพันกว่าปีนี่พิสูจน์ได้ด้วยการประพฤติปฏิบัติของเรา เราต้องมั่นใจของเรา แล้วทำของเราให้ตามข้อเท็จจริงนั้น แยกแยะไปตามข้อเท็จจริงนั้น ธรรมชาติจะละเอียดลึกซึ้งกว่านี้ไปอีกมากมายนะ

ฉะนั้น ของแค่นี้เราก็รับกันไม่ไหวแล้ว เห็นไหม ถ้าธรรมชาติมันจะละเอียดลึกซึ้งมากมาย ข้างหน้าไปขนาดไหน เราจะต้องตั้งสติ แล้วเราค้นคว้าของเรา มันเจอสิ่งใดที่มหัศจรรย์เราก็รับรู้ไว้รับรู้ไว้ แล้วรับรู้แล้ววางไว้เพราะอะไร

เพราะสิ่งนั้นเป็นอดีตไปแล้ว สิ่งที่เป็นมหัศจรรย์ มหัศจรรย์ขณะที่พบนั่นนะ ขณะที่สัมผัส ขณะที่ป้างจัดตั้ง พอมันผ่านไปแล้วเป็นอดีตหมด นี่มันต้องเป็นป้างจัดตั้งตลอด มันจะเป็นความจริงตลอด แล้วเราจะแก้ไขของเราตลอด ตั้งสติของเราตลอด แล้วทำของเราขึ้นไป นี่เป็นความจริง

คุณเงินเราต้องการมากขึ้น ๆ ธรรมชาติเราก็ต้องการละเอียดขึ้น ดีขึ้น ดีงามขึ้น ฉะนั้น การปฏิบัติของเรา เราต้องเข้มแข็งของเรา หัวใจ ถ้ามันมีสัจจะ มีความจริงของมัน มันเข้มแข็งของมัน นี่คืออำนาจวาสนาของเรา

ศรัทธาเป็นความดีอันหนึ่ง ข้อเท็จจริงในการปฏิบัติ ระหว่างที่ว่าเป็นไตรลักษณ์ เป็นอนัตตา เป็นต่าง ๆ นี่เป็นกระบวนการของธรรมชาติ แล้วเวลาถึงผลของมันนั่นมันไปถึงที่สุด เห็นไหม อภิปุทธธรรม อฐานะที่ไม่มีการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลง อันนั้นเป็นความจริงอีกอันหนึ่ง ฉะนั้นเราปฏิบัติของเรา

ในพุทธศาสนาลี้กลั้บซับซ้อน แต่ไม่ใช่ลี้กลั้บซับซ้อนด้วยที่ว่าสิ่งใดพิสูจน์ไม่ได้ ลี้กลั้บซับซ้อนเพราะมันเป็นเรื่องที่จะละเอียดลึกซึ้ง แต่ไม่มีอะไรบังไว้เลย องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าบอกเลย “ไม่มีกำมือในเรา” เห็นไหม แบบตลอด สอนหมดเปลือก สอนทุกอย่าง พวกเราต่างหาก ทำเข้าถึงไม่ได้ ไม่มีอะไรบังไว้แต่คำว่า “ลี้กลั้บซับซ้อน” เพราะมันละเอียดลึกซึ้งเท่านั้นเอง แต่ไม่มีสิ่งใดที่ปิดบังไว้ เราทำเข้าถึงจริงจะได้เป็นความจริงของเรา

ฉะนั้นพุทธศาสนาถึงท้าทายให้เราประพฤติปฏิบัติ ท้าทายให้จิตของเราได้เข้าถึงธรรม เข้าสู่สัจจะความจริง ฉะนั้นเรามีศรัทธาความเชื่อแล้วนี่เป็นอันหนึ่งนะ แล้วประพฤติปฏิบัติของเราเป็นอีกอันหนึ่ง แล้วผลของเราเห็นไหม ธรรมชาติส่วนบุคคล

องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าปรินิพพานไป พระอานนท์คร่ำครวญว่า “อานนท์ เราไม่เคยเอาสมบัติของใครไปเลย เราเอาแต่ของของเราไปคนเดียว เราเอาแต่สมบัติของเราไป” พระสารีบุตร พระโมคคัลลานะเอาของท่านไป นี่ก็เหมือนกัน เราประพฤติปฏิบัติก็จะเป็นสมบัติของเรา แล้วเราจะเอาของเราไปเพื่อประโยชน์กับเรา เอวัง